

Ірина ГРИНЧУК

кандидат педагогічних наук,
Олена Горбач

МИХАЙЛО ВЕРИКІВСЬКИЙ:

Музична культура України міжвоєнного періоду демонструє яскраву картину композиторських пошуків, що поєднували прагнення сполучити досягнення модерних європейських шкіл, нової стилістики, нового музичного мислення і рецепції із традиціями національної музичної культури, особливостями різних пластів традиційного автентичного музичного мелосу.

Цей яскравий короткий період самоідентифікації українських композиторів у відкритому полінаціональному полістилістичному просторі культури 1920–1930-х рр. збагатив історію фортепіанної української музики іменами Л.Ревуцького, Б.Лятошинського, В.Косенка, Я.Степового, Ф.Якименка, західноукраїнських митців С.Людкевича, В.Барвінського, представників молодшої генерації Н. Нижанківського, М. Колесси та інших.

У цій плеяді достойне місце належить і нашому видатному крайянину, Михайлу Вериківському (1896–1962), композитору, педагогу, диригенту, музичному критику, фольклористу, музично-громадському діячеві, заслуженому діячеві мистецтв УРСР (1944).

Трагічні життєві колізії періодів, пов'язаних із ідеологічними заборонами, утилітськими вільного композиторського пошуку, не дозволили митцю у повній мірі реалізувати свої творчі задуми, зокрема і у напрямку фортепіанного репертуару. Однак творча спадщина М. Вериківського заслуговує на ширше представлення у розробках та публікаціях музикознавців, музикантів-педагогів та виконавців.

У рік 120-ліття з дня народження митця українська культурна громадськість, як наукова, так і мистецька, має нову нагоду звернутися до осмислення постаті М. Вериківського як багатогранної творчої особистості, видатного сина Волині.

Музикознавці (В. Клин, Н. Герасимова-Персидська та ін.) підкреслюють, що саме волинський мелос, мелодії православних богослужінь, глибоко сприйняті ним

тата «Кирилові і Мефодієві», «Українська фантазія», симфонія «В горах», романси, фортепіанні твори, зокрема Концерт (1881), «Ноктюрн», «Романс», «Скерцо», «Вальс» та ін.

Серед найбільш відомих учнів В.Пухальського, заслуженого професора Української республіки (1926), — В. Горовиць, Г. Коган, М. Тутковський, Б. Яворський, К. Михайлов, Л. Николаєв та ін. Отже, можемо висунути передбачення, що «школа» В.Пухальського мала опосередкований вплив на фортепіанне письмо М.Вериківського, розуміння ним виразових можливостей інструменту.

Можемо прослідкувати, що кременецький період творчого шляху майбутнього митця заклав його неослабний інтерес до національної історії, визначив композиторські жанрові уподобання, пов'язані з вокально-хоровою традицією. Так, на Шевченківських днях у Кременці у 1920 р. вперше прозвучала його кантата «Умер поет» на слова В. Самійленка. Твори українських композиторів, аранжовані ним, звучали на різних акціях кременецької «Просвіти», для прикладу на відзначенні 25-річчя з дати смерті М. Драгоманова, який у 1875 р. відвідав Кременець та Почаїв. Традиційно, зібрані на таких заходах кошти передавалися для розвитку українського шкільництва у повіті.

До цього періоду відносяться композиторські спроби М. Вериківського «Марш учнів Кременецького комерційного училища» для оркестру народних інструментів (де він навчався впродовж 1912–1914 рр.), цикл романсів, фортепіанні прелюдії, «Елегія» для фортепіано, які він представив при вступі до консерваторії. Саме із Києвом, де він навчався у консерваторії спочатку в класі контрабасу у Ф. Воячека (з 1914 р.), у класі спеціальної теорії музики у Є. Рибка, Б. Яворського (з 1918 р.), пов'язана багатогранна творча діяльність М. Вериківського. Б. Яворський, видатний вчений-теоретик, постать якого стала знаковою для історії української музичної культури та освіти, для розвитку музично-теоретичної думки на теренах колишнього СРСР загалом, відіграв значну роль у становленні М. Вериківського як музикознавця-теоретика і композитора.

З кафедрами диригування, композиції Київської консерваторії пов'язана його подальша плідна педагогічна діяльність (впродовж 1922–1960 рр. з перервою 1941–1944 рр., з 1946 р. — професор, завідувач кафедри диригування). М. Вериківський брав активну участь в українських культурно-мистецьких процесах, що відбувалися у Києві: створення Народної консерваторії, викладання на педагогічних курсах ім. Б. Грінченка, у Музично-драматичному інституті ім.М.Лисенка, керівництво хором-студією при Товаристві ім.М.Леонтовича, творче керування Українським національним хором після О. Кошиця (з 1920 р.).

Важливою була громадсько-просвітницька діяльність М. Вериківського як співзасновника, члена правління і голови Товариства ім. М. Леонтовича (1921–1928), як голови президії та завідувача науково-творчого відділу Всеукраїнського товариства революційних музикантів (1928–1931), організованого на основі Товариства ім.М.Леонтовича. Зазначимо, що митець був одним із організаторів видання мистецької преси, друкованого випуску українського фортепіанного репертуару у рамках діяльності товариства. М. Вериківський був

також одним із співорганізаторів проведення конкурсів на написання творів сучасних українських митців. Це значною мірою пояснює дослідникам усвідомлене звернення композитора до тематики, кола образів, пов'язаних зі знаковими подіями та постатями в українській історії, до української музичної традиції загалом.

М. Вериківський вніс значний вклад у розвиток виконавського концертного життя України як організатор симфонічних концертів, учасник оперних та балетних постановок впродовж 1926–1928 рр. у статусі диригента Київського, а впродовж 1928–1935рр. — Харківського оперних театрів, як художній керівник хорової капели «Думка» (1939–1941 рр.). Саме на сцені Харківського театру в 1931 р. був представлений перший український балет «Пан Каньовський», створений М.Вериківським за мотивами народної баллади про Бондарівну у 1930 р. (за другою редакцією 1955–1956-х рр. за балетом закріпилася назва «Бондарівна»).

Серед сценічних жанрів, до яких звертався М. Вериківський у 1920–1930-х рр., — відомі опери «Сотник» (1939, на сюжет поеми Т. Шевченка), музична комедія «Вій» (1936, 2-а редакція 1945 — комічна опера); ораторія «Дума про дівку-бранку Марусю Богуславку» (1923); симфонічна сюїта «Веснянки» (1924), увертюра «Березіль» (1925) та ін.

Загалом, багатогранна діяльність М. Вериківського у цей період була високо оцінена українськими діячами: «Михайло Іванович Вериківський — одна з найбільших постатей сьогоднішнього дня української музики. Хорова концертна естрада, сценічна і нарешті естрада симфонічної музики нагадують нам досить часто про це ім'я... Скрізь, де іде рух за українську музику, ми чуємо ім'я Вериківського, бо він найбільш активний із сучасних українських композиторів» (М. Грінченко).

Однак у контексті наступних подій «розстріляного Відродження», ідеологічних кампаній 1930-х–1949-х рр. активна громадсько-просвітницька та композиторська діяльність митця піддавалася пресингові та критиці «інакомислення». Про це з відстані часу писав і видатний вихованець української диригентської школи І. Гамкало: «За талант, захоплення рідною історією та традиціями рідного українського народу Вериківський постійно зазнавав переслідувань, цькування, вульгарної критики. Він пережив розгром українізації 20-х років, репресії 30-х років і 1948-й рік, коли був звинувачений у формалізмі, націоналізмі, замишуванні історичними темами і, звичайно, що не зміг реалізувати багато творчих задумів, не зміг повністю розкрити свій талант».

Коротким періодом «творчої свободи» став час вимушеної евакуації до Уфи впродовж 1941–1945 рр., де він створив монументальні твори, зокрема, «Дума про матір Україну» (сл. М. Рильського), поема «Чернець» для баса з оркестром (на тексти Т. Шевченка), симфонічну поему «Петро Конашевич Сагайдачний» (1944), кантата «Гнів слів'я» (1941), вокальні цикли «В дні війни», «Образ коханої» (сл. П. Грабовського) та інші твори, завершив оперу «Наймичка» (на тексти Т.Шевченка) (1939–1943 рр.).

У післявоєнний період композитор створив музичну драму «Втікачі» (за М. Коцюбинським) (1948), «Українську сюїту для

скрипки з оркестром» (1946), низку хорових та вокальних творів, редагував свої твори (Танцювальна сюїта з балету «Пан Каньовський» (1948) та ін.). М. Вериківський проявив свій мистецький талант упродовж редагування та оркестрування творів М. Лисенка (опера «Утоплена», оперета «Чорноморці»), П. Сокальського (опера «Облога Дубна»), М. Леонтовича (опера «На русалчин Великдень») та інших українських митців, тим самим повернувши їх до сценічного виконання.

М. Вериківський узагальнив свій музикознавчо-теоретичний та композиторський досвід як науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР (1950–1958), займаючись музикознавчими проблемами в галузі гармонії, системи ладів, прикладними аспектами методики диригування та ін. У 1957 р. він зробив оркестровку симфонії невідомого автора кінця XVIII ст., яка атрибутована Першою симфонією Ернста Ванжури.

Архівні документи (Ю. Бентя) свідчать про значну наукову та організаційно-методичну роботу М. Вериківського у складі Вченої ради консерваторії та ІМФЕ імені М.Т.Рильського, оргбюро Спілки композиторів УРСР, в Українському театральному товаристві. Однак деякі його наукові праці незавершені, залишилися в чернетках, як і значна кількість музичних творів, що чекають своєї редакторської обробки, видання та узагальнення (І. Пясковський).

М. Вериківський зробив свій внесок у розвиток багатьох жанрів українського музичного мистецтва. Загалом, творчий доробок митця складає понад 400 творів, серед яких переважають сценічні та вокально-хорові жанри.

М. Вериківський є автором музики до близько 20 вистав театрів «Березіль», Київського театру імені І. Франка, Харківського дитячого театру, автором радіокомпозицій, музики до кінофільмів «Чорна хмара» (1936), «Назар Стодоля» (1937), «Кармелюк» (1938), «Київ» (1945), «Собор» (1946).

Композитор створив понад 60 камерно-вокальних творів, понад 40 масових і близько 100 пісень для дітей, більше 120 обробок українських народних пісень

у родинному та церковному середовищі (як учасником архієрейського хору), класична інструментальна музика, засвоєна під керівництвом досвідчених педагогів-музикантів (віолончеліст Ф. Когоушек та ін.) заклали перші основи його композиторського мислення, яке розвивалося далі під впливом теорії ладового ритму Б. Яворського, модерних стилістичних пошуків сучасних йому українських та зарубіжних композиторів.

Менш дослідженим є аспект впливу на композиторський стиль М. Вериківського його фортепіанних педагогів. Відомо, що він навчався у Кременці в А. Сафонові, дочки місцевого художника. А. Сафонова була ученицею В. Пухальського (1848–1933), знаменитого піаніста-виконавця і педагога, одного із основоположників київської фортепіанної школи. В. Пухальський з 1876 р. був директором і викладачем Музичного училища при відділенні РМТ у Києві, з часу створення Київської консерваторії — її ректором (1913–1914), професором (1913–1933), з 1925 р. — був професором музично-драматичного інституту імені М. Лисенка.

У композиторському доробку В. Пухальського — опера «Валерія» (1923), кан-

для різних виконавців. Знаковим є те, що велику частину народних мелодій він записав від своєї матері Євдокії Вериківської.

Фортепіанна спадщина є нечисленною, хронологічно це: «П'ять прелюдій», «Вальс», «Етюд» (1920), «Три прелюдії» (1920–1923), «Сонатне алегро» (1922), «Танець і війовничий марш» (1923–1924), «Весняні танці» (1930), концерт для фортепіано з оркестром, цикл «Волинські акварелі» (1943).